

Ο στοχαστής ως η φωνή της συλλογικής συνείδησης

του Μιχάλη Μελετίου

1. Πολλά είναι τα γεγονότα των ημερών που θέλουν να μας προβληματίσουν σχετικά με την κατάσταση της πολιτικής εξουσίας και κυριαρχίας στη χώρα μας. Ο προβληματισμός δεν είναι μόνον θεωρητικός, κάτι που ίσως έχει αξία μόνο σε όσους ενδιαφέρονται για την περιγραφή της τρέχουσας εποχής. Ο προβληματισμός, εφόσον τα γεγονότα δημιουργούν τετελεσμένα, δυσμενή για κάποιους, ευνοϊκά για κάποιους άλλους, εντοπίζεται και στην σφαίρα των δρώντων υποκειμένων. Εντοπίζεται επίσης και στις πολιτικές πράξεις. Επεκτείνεται δε αναπόφευκτα και στον κόσμο του στοχασμού που θέλει να διαλευκάνει τα τρωτά σημεία της εγχώριας πολιτικής κυριαρχίας, μιας και το εσωτερικό μέτωπο καθορίζει και τους εξωτερικούς στόχους και αυτοματισμούς.

2. Ο Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Εμίλ Ντιρκέμ (Emile D. Durkheim), όταν προσπάθησε να εξηγήσει το πώς γίνεται και κάποια καθαρά λαϊκά κατάλοιπα μεταμορφώνονται σε συλλογικές ιερές εμπραγματώσεις, έγραψε ότι «οι αξίες τις οποίες συνιστούν το Έθνος, η Πατρίδα, η Ελευθερία, η Ισότητα, είναι ο απόηχος της μεγάλης φωνής της συλλογικότητας». Η συλλογικότητα είναι η άυλη επένδυση των κοινωνικών ομάδων ενός τόπου κατά τους καιρούς των μεγάλων αναταραχών προκειμένου αυτές να περισώσουν τον πυρήνα της ιδιοπροσωπίας τους και να επιβιώσουν. Όσο περνούν τα χρόνια και οι αιώνες δημιουργείται ένα κράμα ή καλύτερα μια μεγάλη οικογένεια συμπεριφορών που όσο διαφορετικές κι αν είναι λόγω των διαφορετικών συμφερόντων που έχει η κάθε ομάδα ξεχωριστά, εντούτοις, αυτές συγκρατούνται μαζί σε ένα ενιαίο σώμα, ακριβώς λόγω αυτής της συλλογικότητας.

3. Είναι λοιπόν προς το συμφέρον του πολιτικά κυρίαρχου, εφόσον αποδέχεται τις ιερές εμπραγματώσεις για τις οποίες κάμαμε λόγο πιο πάνω, να επενδύει σε αυτή τη συλλογικότητα. Γνωρίζουμε ασφαλώς ότι τα πάντα γίνονται διακύβευμα κατοχής ή εξουσίας. Γνωρίζουμε ότι δύσκολα παύει η μάχη τόσο για την επέκταση των ανισοτήτων όσο και για την παγίωση της αποκτηθείσας κυριαρχίας. Επειδή δε η κατάληξη όλων αυτών των συγκρούσεων είναι ο χώρος της πολιτικής δράσης, είναι δύσκολο η Πολιτική ως χώρος αλλά και οι πολιτικοί ως δρώντα υποκείμενα, να διατηρήσουν την «αγαθότητά» τους. Σήμερα, των περισσότερων η γνώμη είναι ότι η Πολιτική αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως μέσον διατήρησης της εξουσίας παρά ως μέσον βελτίωσης της κατάστασης των πολλών. Έτερον – εκάτερον αν οι όποιες αποφάσεις οδηγήσουν τελικά σε κάποιο όφελος προς αυτούς τους πολλούς. Αποτέλεσμα αυτής της γνώμης είναι η δυσπιστία και η άρση της «πίστης» των πολλών στις εξαγγελίες αλλά

και στους νόμους του Κράτους. Έτσι, το ένα κακό (δηλαδή η απώλεια της αγαθότητας) οδηγεί σε ένα ακόμα μεγαλύτερο κακό: την ψυχολογική διάσταση ανάμεσα σε άρχοντες και αρχομένους και την επικράτηση της λογικής των συμφερόντων των μικρών ομάδων ανεξαρτήτως κόστους. Γνώριμη κατάσταση αυτή για την Ελλάδα μιας και η πολιτικοποίηση του Έλληνα έγινε κυρίως μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα αρχής γενομένης από τη δημιουργία του νέου ελληνικού Κράτους και εντεύθεν. Η δυσπιστία και η απιστία στους θεσμούς είναι λοιπόν το δικό μας comfort zone όσον αφορά την πολιτική νοοτροπία.

4. Την αγαθότητα της Πολιτικής συγκρατεί συνήθως η ύπαρξη ενός μεγάλου κινδύνου – συχνότερα εξωτερικού – καθώς έτσι διεγείρονται τα συντηρητικά αντανakλαστικά των κοινωνικών ομάδων. Και μαζί με τον κίνδυνο και τη συσπείρωση αναγκαστικά αίρεται η ψευτο-νομιμοποίηση του ατομισμού, του νεποτισμού και του αριβισμού που επικρατεί όταν δεν διαφαίνεται κάποιος κίνδυνος. Αισθάνεται δηλαδή η Πολιτική ότι στις αληθινά κρίσιμες στιγμές η συλλογικότητα υπερισχύει έναντι των όποιων συμφερόντων. Έτσι, οι δρώντες, εν καιρώ μεγίστης σπουδής και κινδύνου, τείνουν να πράττουν πιο ωφέλιμα παρά όταν το εσωτερικό μέτωπο είναι γεμάτο τρύπες ή όταν επικρατεί αποχαύνωση.

5. Όταν όμως γίνονται όλα χάριν της πολιτικής κυριαρχίας και επικράτησης στο εσωτερικό αγνοώντας την αέναη ανάγκη που έχει ένα Κράτος να μεριμνά για την ασφάλειά του από εξωτερικούς κινδύνους (στρατιωτικούς, οικονομικούς, πολιτιστικούς), έρχεται μια στιγμή που αλλοιώνεται η ουσία των διαφόρων σφαιρών των δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός γόνιμου πολιτικού περιβάλλοντος.

6. Το πολιτικό περιβάλλον μιας χώρας έχει πολλές πτυχές. Αναφέρω τις βασικότερες: οικονομία, στρατός, θρησκεία, οι άνθρωποι της διανοήσης (επιστήμονες, καλλιτέχνες, λογοτέχνες, στοχαστές), δημοσιογραφία και ασφαλώς οι εκλεγμένοι πολιτικοί. Επειδή το Κράτος διεκδικεί για λογαριασμό του τη μοναδικότητα ως προς τη λήψη των καίριων αποφάσεων και ως προς την ηθική νομιμοποίηση όλων των υπολοίπων πτυχών, γίνεται πάντα μια σοβαρή προσπάθεια εκ μέρους των πολιτικών στο να πριμοδοτήσουν τους εαυτούς τους με χώρο και με εργαλεία δράσης (πρωτίστως οικονομικά και νομικά) προκειμένου να αυξηθεί στο μέγιστο η πολιτική εξάρτηση των υπολοίπων πτυχών.

7. Από όσους δρώντες αναφέραμε στην προηγούμενη παράγραφο, με εξαίρεση τη θρησκεία που ανέκαθεν υπήρξε το αντίπαλον δέος του Κράτους, αυτοί που σήμερα διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην επικράτηση της πολιτικής νόρμας είναι οι δημοσιογράφοι και οι άνθρωποι της διανοήσης. Όσον αφορά τους δεύτερους αναφέρομαι κυρίως στους επιστήμονες και στους στοχαστές.

8. Εδώ και δεκαετίες η δημοσιογραφία βρίσκεται σε στενή σχέση αλληλεξάρτησης με την πολιτική εξουσία. Φτάνει μόνο να δούμε την άνοδο στις

οικονομικές απολαβές των δημοσιογράφων αλλά και τις μεταβολές στην κοινωνική τους θέση και στο κύρος το οποίο απολαμβάνουν, ώστε να πειστούμε για αυτή την στενή αλληλεξάρτηση. Οι δημοσιογράφοι, ειδικά μέσω της τηλεόρασης, μπορούν να δημιουργήσουν τάσεις, να σμιλέψουν απόψεις και να επηρεάσουν την ψυχολογία της κοινής γνώμης. Λόγω της τεράστιας διάδοσης του μέσου στις μάζες, τα αποτελέσματα είναι πολύ γρήγορα, ασκούν μεγάλη επίδραση και ως εκ τούτου, συχνά είναι μόνιμα. Λογικό λοιπόν το πολιτικό προσωπικό να επενδύει στην κατευθυνόμενη δημοσιογραφία. Στη χώρα μας αυτό έχει λάβει οργιαστικές διαστάσεις μιας και σταθερά, κάθε χρόνο, η Ελλάδα κατατάσσεται στις χαμηλότερες θέσεις ελευθεροτυπίας στον πλανήτη.

9. Όσον αφορά τους επιστήμονες, λόγω της μεγάλης αλληλεξάρτησης που έχει πλέον στον σύγχρονο κόσμο η έρευνα με την παραγωγή και με τις τεχνολογίες αιχμής, αλλά και λόγω του αυξημένου – έως απαγορευτικού – κόστους προκειμένου κάποιος να χρηματοδοτήσει με ίδια οικονομικά μέσα τις έρευνές του, καθώς επίσης και του γεγονότος ότι στις πλείστες των περιπτώσεων απαιτείται η σύμπραξη κάποιου/κάποιων Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων (που η λειτουργία τους ορίζεται από το Κράτος), αυτοί (δηλαδή οι επιστήμονες) βρίσκονται ουσιαστικά παγιδευμένοι αφού είναι υποχρεωμένοι να αναζητούν συνεχώς χρηματοδότηση για έρευνες που θα εκτελεστούν σε υποδομές που συχνά δημιουργήθηκαν και που ελέγχονται από το Κράτος. Και μιας και τις κρατικές αποφάσεις τις λαμβάνουν πολιτικοί που σπανίως είναι και επιστημονικά καταρτισμένοι στην έρευνα που καλούνται να ψηφίσουν τα όποια κονδύλια, οι επιστήμονες μοιραία εισέρχονται σε ένα παιχνίδι εξάρτησης και υποταγής με τους πρώτους προκειμένου να επέλθει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Συνήθως η εν λόγω συνθήκη κυλάει αναίμακτα μιας και ο επιστήμονας αφοσιώνεται στην έρευνά του και ο πολιτικός αφοσιώνεται στην επέκταση της κυριαρχίας του. Τί γίνεται όμως όταν προκύπτουν ζητήματα που απαιτείται να γίνουν ερμηνείες και να ληφθούν αποφάσεις που αφορούν το σύνολο των πολιτών; Τί γίνεται όταν οι πολιτικοί αναλαμβάνουν δεσμεύσεις και έπειτα ζητούν από τους επιστήμονες να υποστηρίξουν τις αποφάσεις τους με ψευδοεπιστήμη; Έχει τα περιθώρια ο επιστήμονας να αντισταθεί ή μήπως συγκατανεύει σκεπτόμενος τα «μελλοντικά δεινά» που θα επιφέρει το κλείσιμο της «κάνουλας» της χρηματοδότησης ή ακόμα και η ευθεία προσβολή της φήμης του;

10. Μένει επομένως ο χώρος του στοχασμού. Το προπύργιο της ανθρώπινης καινοτομίας. Αυτός ο πνευματικός κόσμος που μπορεί να είναι τόσο ευρύς όσο ο θαλασσινός ορίζοντας αλλά και τόσο στενός όσο το οπτικό πεδίο ενός αλόγου με παρωπίδες. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι κατ' ευφημισμών στοχαστές. Πρόκειται για τα μίσθαρνα όργανα των ιδεολογιών και πρόκειται για αυτούς που ψωμίζονται από τον κορβανά των μεγάλων πολιτιστικών τάσεων της (κάθε) εποχής. Τί επιτάσσει να λέμε σήμερα; Αυτό και εκείνο. Ε αυτό και εκείνο θα σου πουν οι συγκεκριμένοι διανοητές. Τί είναι του συρμού; Πώς θα

γίνουμε αρεστοί στις μάζες; Για αυτά θα σου μιλήσουν οι εν λόγω κύριοι. Τί μας μένει λοιπόν; Μένουν οι λίγοι εκείνοι που έχουν το θάρρος να μένουν πιστοί στην αυτεξουσιότητα της σκέψης τους. Μένουν αυτοί που θέλουν να προβάλουν αντίσταση, όχι γιατί είναι φανατισμένοι, αλλά γιατί αισθάνονται ότι κινδυνεύει η ανεξαρτησία τους και επειδή βλέπουν να τίθεται εν αμφιβόλω το μέλλον των υπολοίπων. Όπως γράφει μάλιστα και ο Πωλ Μπενισού (Paul Bénichou) «οι διανοούμενοι, όσο εκφοβιστικές κι αν είναι οι δυνάμεις στις οποίες θα πρέπει ενδεχομένως να εναντιωθούν, δεν γίνεται να περιοριστούν στο να τις υπηρετήσουν μέσω σκέψεων προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις τους, χωρίς να βλάψουν τον εαυτό τους». Είναι λοιπόν χρέος του στοχαστή (του δεσμευμένου μόνο στη συνείδησή του) να γίνει η κριτική συνείδηση του πολιτικού πεδίου. Ο στοχαστής μπορεί να γίνει ο εκφραστής της συλλογικής συνείδησης, ο λόγος του να γίνει ο οδοδείκτης που θα φέρει μια νέα μισγάγγεια για όλες τις πτυχές που δρουν στο πολιτικό περιβάλλον και να συνεισφέρει στην ανανέωση εκείνων των ιερών εμπραγματώσεων που είπαμε στην αρχή του κειμένου μας. Ο γνήσιος στοχαστής ή μάλλον καλύτερα ο χρήσιμος για την εποχή του στοχαστής, δεν είναι σε καμία περίπτωση εκείνος που ακολουθεί το «ρεύμα της εποχής». Όταν πηγαίνεις με το «ρεύμα της εποχής» γίνεσαι ένα εξάρτημά της. Αντίθετα, ταιριάζει περισσότερο να πούμε ότι ο άνθρωπος της εποχής του είναι πάντα εκείνος που υποφέρει από την εποχή του. Αυτός που συνειδητά κάτι του φταίει και που θέλει να το αλλάξει για έναν νέο ορίζοντα.

7 Ιουνίου 2025

Επικοινωνήστε με τον συγγραφέα
email: bio.mich@yahoo.gr